

Paweł Romaniuk

Organizacje pozarządowe pomostem dla najbardziej potrzebujących

---

Studia Prawnoustrojowe nr 2, 125-134

2003

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Paweł Romaniuk
Olsztyn

Organizacje pozarządowe pomostem dla najbardziej potrzebujących

Wprowadzenie

Coraz częściej spotykamy się ze zjawiskami niekorzystnie wpływającymi na egzystencję jednostek i rodzin. Można zaobserwować, iż w coraz to nowych gałęziach gospodarki, a także w codziennym funkcjonowaniu każdego człowieka nasila się stopień patologizacji życia i występowanie wszelkiego rodzaju kryzysów. Współczesny świat sprzyja przede wszystkim ludziom zdrowym, przedsiębiorczym, tym, którzy siłą swoich mięśni oraz intelektu potrafią coś zdobyć i osiągnąć. Nadażyć za nimi osobom o słabszej kondycji psychofizycznej jest niezmiernie ciężko, czemu towarzyszą stany frustracji, alienacji i wyobcowania. Trudno im znaleźć miejsce w społeczeństwie i trzymać się określonego systemu wartości.

Ludziom, których z różnych przyczyn dotknęły te problemy, starają się pomóc przede wszystkim organizacje pozarządowe, prowadzące szeroko pojętą działalność socjalną. Organizacje te, pełniąc ważne funkcje kompensacyjno-wyrównawcze, przyczyniają się do zapewnienia minimum osłony socjalnej osobom, którym bardzo ciężko podźwignąć się z marazmu, uległości i słabości wobec niesprzyjającej codzienności. Dlatego też w istotnym zakresie wypełniają one olbrzymią lukę w działalności państwa i innych ważnych instytucji publicznych, świadczą ponadto usługi o charakterze profilaktyczno-rozwojowym. Nic więc dziwnego, że coraz częściej są „kołem napędowym” wielu dyscyplin gospodarczych, naukowo-organizacyjnych i społecznych.

Status i formy organizacyjne inicjatyw pozarządowych w Polsce

W Polskiej Rzeczpospolitej Ludowej założenie jakiegokolwiek niezależnej od struktur państwowych organizacji było praktycznie niemożliwe. Istniejące ówczesne organizacje społeczne, np. Towarzystwo Przyjaciół Dzieci, Towarzystwo Walki z Kalectwem, Związek Bojowników o Wolność i Demokrację, były całkowicie finansowane i kontrolowane przez państwo. Taki stan rzeczy odzwierciedlał istniejącą sytuację polityczną, w której jakakolwiek niezależna inicjatywa obywatelska nie była tolerowana przez władzę. Dopiero zmiany społeczno-polityczne lat osiemdziesiątych doprowadziły do podjęcia prac nad ustawami odnoszącymi się do sfery praw obywatelskich. W konsekwencji uchwalono Ustawę o fundacjach oraz Ustawę o stowarzyszeniach.

Organizację pozarządową można zdefiniować jako jednostkę organizacyjną, dobrowolnie powołaną i kierowaną przez jej założycieli, niezależną od wszystkich innych bytów prawnych. Działa ona na rzecz innych ludzi, w gospodarce finansowej kieruje się zasadą non-profit, tj. nie przynosi dochodu i nie działa dla uzyskania korzyści finansowych.

W polskim piśmiennictwie przyjęło się, iż organizacje pozarządowe tworzą tzw. trzeci sektor (*third sector*). Pozostałe dwa sektory to: biznes, a więc formy działań związane z osiąganiem zysku i administracja publiczna – czyli państwo. Nadzór organów administracji państwowej nad organizacją pozarządową sprowadza się wyłącznie do kontroli legalności jej działania, tzn. zgodności z obowiązującymi przepisami prawa. Istnieją również inne, używane zamiennie określenia, takie jak: organizacje społeczne czy organizacje obywatelskie. Choć terminy te są używane w polskim prawodawstwie, brakuje jasnej, precyzyjnej ich definicji. Także na świecie używa się bardzo różnorodnych i nie do końca jasno zdefiniowanych określeń, np. *voluntary organisations* (organizacje dobrowolne), *non-profit organisations* (organizacje nie nastawione na zysk), *civil organisations* (organizacje obywatelskie). Termin „organizacje pozarządowe” na trwałe przyjął się w naszej rzeczywistości. Jest używany w środkach masowego przekazu, aktach prawnych uchwalanych przez parlament, jak i samorządy terytorialne. Określenie to jest dosłownym tłumaczeniem angielskiego terminu *non-governmental organisations*, który wraz z ideami społeczeństwa obywatelskiego przeszczepiony został na grunt polski w końcu lat osiemdziesiątych.

Obecnie obowiązujące przepisy prawa polskiego dopuszczają dwie formy organizacyjne instytucji mogących realizować założone przez siebie cele społecznie lub gospodarczo użyteczne w takich dziedzinach, jak ochrona zdrowia, oświata, kultura, pomoc społeczna czy też inne cele społecznie bądź gospodarczo użyteczne w ramach działalności pozarządowej.

wej. Należą do nich stowarzyszenia i fundacje. Przynależność do określonego rodzaju organizacji wynika z podstawy prawnej jej powołania, a nie z nazwy własnej, jaką przyjmie.

Stowarzyszenia

Tworzenie stowarzyszeń jest możliwe na mocy ustawy z dnia 7 kwietnia 1989 r. Prawo o stowarzyszeniach (Dz.U. z 1989 r. Nr 20, poz. 104, z późn. zm.). Stowarzyszenie jest dobrowolnym, samorządnym, trwałym zrzeszeniem o celach niezarobkowych. Ustawa nie zawęża przepisami celów, dla jakich może być utworzone, a wręcz przeciwnie – mówi, iż stowarzyszenia określają je samodzielnie. Istotą stowarzyszenia, w odróżnieniu od fundacji, jest fakt, że ma ono mieć charakter członkowski, w związku z czym realizacja celów stowarzyszeń powinna odbywać się w sposób znaczący poprzez aktywność ludzką, a nie bezpośrednio angażowanie majątku.

Stowarzyszenia mogą założyć tylko obywatele polscy i cudzoziemcy mający miejsce zamieszkania na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, zaś osoby prawne mogą być jedynie członkami wspierającymi. Do założenia stowarzyszenia potrzebne jest minimum 15 osób, uchwalających statut stowarzyszenia i wybierających komitet założycielski.

Statut stowarzyszenia powinien zawierać:

1. Nazwę stowarzyszenia.
2. Teren działania i siedzibę stowarzyszenia.
3. Cele i sposoby ich realizacji.
4. Sposób nabywania i utraty członkostwa, przyczyny utraty członkostwa oraz prawa i obowiązki członków.
5. Władze stowarzyszenia, tryb dokonywania ich wyboru, uzupełnianie składu oraz ich kompetencje.
6. Sposób reprezentowania stowarzyszenia oraz zaciągania zobowiązań majątkowych, a także warunki ważności jego uchwał.
7. Sposób uzyskiwania środków finansowych oraz ustanawiania składek członkowskich.
8. Zasady dokonywania zmiany statutu.
9. Sposób rozwiązania się stowarzyszenia.

Stowarzyszenie, podobnie jak fundacja, nabywa osobowość prawną z chwilą wpisania do rejestru prowadzonego przez właściwy ze względu na siedzibę stowarzyszenia sąd rejonowy. Rejestr stowarzyszeń jest jawny i ma do niego dostęp każda osoba zainteresowana, a wypis może otrzymać każdy, kto wykaże interes prawny. Również i w tym przypadku, podobnie jak przy fundacjach, zapoznanie się ze statutem stowarzyszenia oraz uzyskanie wypisu z rejestru pozwoli na dokonanie analizy

pod względem formalnoprawnym i określenie zakresu działania merytorycznego stowarzyszenia, z którym rozpoczyna się współpracę.

Nadzór nad działalnością stowarzyszeń należy do:

1) wojewody właściwego ze względu na siedzibę stowarzyszenia – w zakresie nadzoru nad działalnością stowarzyszeń jednostek samorządu terytorialnego;

2) starosty właściwego ze względu na siedzibę stowarzyszenia – w zakresie nadzoru nad działalnością inną niż sprawowana przez wojewodę.

Organ nadzorujący ma prawo żądać dostarczenia przez zarząd stowarzyszenia, w wyznaczonym terminie, odpisów uchwał walnego zebrania członków (zebrania delegatów) oraz żądać od władz stowarzyszenia niezbędnych wyjaśnień.

Ponadto kompetencje związane z nadzorem nad działalnością stowarzyszenia sprawuje sąd, który m.in. na wniosek organu nadzorującego może udzielić upomnienia władzom stowarzyszenia, uchylić niezgodną z prawem lub statutem uchwałę stowarzyszenia, ustanowić kuratora dla stowarzyszenia, a nawet w szczególnych przypadkach je rozwiązać.

Podobnie jak fundacja, stowarzyszenie może prowadzić działalność gospodarczą w rozmiarach służących realizacji jego celów. Należy tutaj wspomnieć o jego uproszczonej formie, jakim jest stowarzyszenie zwykłe, nie posiadające osobowości prawnej (nie rejestrowane). Może ono zostać założone przez 3 osoby, które po uchwaleniu regulaminu powiadamiają tylko organ nadzorujący o utworzeniu stowarzyszenia. Istotnym elementem związanym z działalnością stowarzyszenia zwykłego jest fakt, że nie może ono przyjmować darowizn, spadków i zapisów oraz otrzymywać dotacji, a także korzystać z ofiarności publicznej. Nie może także powoływać terenowych jednostek organizacyjnych, łączyć się w związki stowarzyszeń oraz – co najważniejsze – nie może prowadzić działalności gospodarczej.

Fundacje

W Polsce, jak wyżej wspomniano, ustanawianie fundacji jest dopuszczalne na podstawie Ustawy z dnia 6 kwietnia 1984 r. o fundacjach (Dz.U. z 1991, Nr 46, poz. 203). Do powstania fundacji niezbędne jest oświadczenie woli fundatora(-ów), zwane aktem fundacyjnym. Akt fundacyjny sporządza się w formie aktu notarialnego bądź testamentu. Fundacja może być ustanawiana dla realizacji zgodnych z podstawowymi interesami Rzeczypospolitej Polskiej celów społecznie lub gospodarczo użytecznych, w szczególności takich jak: ochrona zdrowia, rozwój gospodarki i nauki, oświata i wychowanie, kultura i sztuka, opieka i pomoc społeczna, ochrona środowiska i ochrona zabytków.

Istotą fundacji jest wyposażenie jej w majątek przekazany przez fundatora(-ów), a jej głównym zadaniem realizowanie celów wskazanych przez fundatora(-ów). Fundację mogą ustanawiać zarówno osoby fizyczne, jak i prawne, mające miejsce zamieszkania lub siedzibę w Polsce lub poza jej granicami; siedzibę fundacji należy jednak określić na terenie Rzeczypospolitej Polskiej. Kolejnym krokiem po sporządzeniu aktu fundacyjnego jest ustalenie statutu fundacji. Jest to o tyle istotne, że jej działalność opiera się nie tylko na przepisach ustawy, ale również na zapisach zawartych w statucie uchwalonym przez fundatora(-ów) bądź osobę upoważnioną.

Statut fundacji obowiązkowo powinien zawierać:

1. Nazwę fundacji.
2. Określenie siedziby.
3. Ścisłe określenie majątku, a właściwie składników majątkowych przeznaczonych na realizację celów fundacji.
4. Cele, zasady, formy i zakres działalności fundacji.
5. Skład i organizację zarządu, sposób jego powoływania i odwoływania oraz uprawnienia i obowiązki tego organu i jego członków.

Statut może zawierać, a w niektórych przypadkach powinien zawierać informacje dotyczące:

- rodzaju, zasad i miejsca prowadzenia działalności gospodarczej;
- dopuszczalności i warunków połączenia się z inną fundacją;
- określenia, kto może i w jakim trybie oraz w jakich okolicznościach podjąć decyzję o zmianie celu fundacji i zmianie statutu.

Zapoznanie się ze statutem fundacji oraz uzyskanie wypisu z rejestru fundacji jest istotne z punktu widzenia ewentualnych podmiotów przekazujących dotacje na jej rzecz. Informacje uzyskane przy analizie statutu i wypisu z rejestru pozwalają na dokonanie kontroli pod względem formalnoprawnym i w zakresie działalności merytorycznej. Taka kontrola wydaje się być niezbędna np. przy decyzji o przekazaniu konkretnych środków finansowych na rzecz fundacji, zarówno przez osoby fizyczne, jak i osoby prawne.

Najbardziej kontrowersyjnym elementem funkcjonowania fundacji jest fakt, że obowiązujące przepisy prawne dopuszczają możliwość prowadzenia przez fundacje działalności gospodarczej, która musi służyć realizacji jej celów statutowych. Fundacje mogą prowadzić działalność gospodarczą we wszystkich przewidzianych przepisami prawa formach, bądź to wyodrębnionych, bądź to całkowicie połączonych organizacyjnie z fundacją. Tak sformułowana konstrukcja przepisów prawnych w praktyce doprowadza do nadużyć. Najczęściej polegają one na wykorzystywaniu zysków z prowadzonej działalności gospodarczej na cele inne niż statutowe. Fakt prowadzenia przez fundację działalności gospodarczej musi być ujawniony zarówno w statucie fundacji, jak i w rejestrze. Należy

jednak zauważyć, że zarejestrowanie fundacji z zawartą w statucie działalnością gospodarczą jest obecnie niezwykle utrudnione.

Przepisy prawa przewidują nadzór sądowy i administracyjny nad fundacjami. Pierwszy przejawia się w uprawnieniach sądu do odmowy wpisu do rejestru fundacji oraz w prawie do zawieszenia zarządu fundacji i wyznaczenia zarządcy przymusowego w przewidzianych prawem okolicznościach. Najważniejszym przejawem nadzoru administracyjnego jest zobowiązanie fundacji do corocznego składania właściwemu ministrowi niezwykle szczegółowych sprawozdań merytoryczno-finansowych ze swojej działalności. Sprawozdania powinny być przy tym udostępniane do publicznej wiadomości.

Podział funkcjonalny organizacji pozarządowych

Bardzo często można zauważyć, iż prawa przynależne każdemu człowiekowi nie są w Polsce respektowane, w tym prawo do godziwego życia. Państwo coraz częściej nie jest w stanie zagwarantować pojedynczemu obywatelowi, jak i całemu społeczeństwu podstawowej ochrony prawnej i socjalnej. Obowiązujące mechanizmy często są nieprecyzyjne i nieskuteczne, dlatego tak ważna jest rola organizacji pozarządowych, przede wszystkim wśród społeczności lokalnej. Dzięki nim wielu ludzi nie odczuwa wysokiego bezrobocia, pogarszającej się sytuacji bytowej i braku reakcji państwa na wrażliwe strefy życia obywateli. Trzeci sektor coraz częściej jest postrzegany jako ten, który skupia się na działalności dobroczynnej poprzez niesienie pomocy potrzebującym oraz zabezpieczenie podstawowych przynależnych człowiekowi praw¹.

W języku potocznym funkcjonują również nazwy obejmujące określoną grupę organizacji pozarządowych, działających w zakresie ochrony praw człowieka oraz służących obywatelowi.

Zaliczamy do nich:

- organizacje charytatywne – tzw. dobroczynne, wspierające osoby ubogie, świadczące nieodpłatną pomoc;
- organizacje samopomocowe – te, których zasadniczą cechą jest wzajemne wspieranie się członków mających tę samą potrzebę. Pomoc ta może mieć charakter materialny, może dotyczyć wymiany doświadczeń, wsparcia finansowego i psychicznego;
- organizacje pomocowe – ich celem jest niesienie różnego rodzaju pomocy drugiemu człowiekowi;

---

¹ Z. Wejman, *Charakterystyka sektora organizacji pozarządowych w Polsce*, „Socjus” 1994, nr 1.

- organizacje przedstawicielskie – najczęściej reprezentują interesy jakiejś społeczności.

Można więc stwierdzić, że organizacje pozarządowe posiadają następujące cechy wspólne: są tworzone i działają dobrowolnie, działają dla dobra wspólnego członków lub adresatów swoich działań, przyczyniają się do tworzenia społeczeństwa obywatelskiego, umacniając w ten prosty sposób demokrację w naszym kraju.

Polskie katolickie organizacje pozarządowe, których działalność wykracza poza czysto duszpasterski charakter, plasują się na pierwszym miejscu w Europie pod względem liczebności. Obecnie działa ponad 150 większych oraz ponad 1000 mniejszych ruchów, stowarzyszeń i fundacji katolickich. Większość z nich jest skupiona w czterech federacjach. W większości są to ruchy o zasięgu ogólnoswiatowym, np. Caritas², który obecnie rozwija działalność w wielu krajach świata. Niektóre organizacje mają swoich przedstawicieli w organizacjach pozarządowych przy ONZ czy parlamencie europejskim.

W latach 1993–1997 nastąpił wzrost zainteresowania sprawami dotyczącymi praw człowieka, ochrony mniejszości oraz państwa i prawa. Wszystkie te kategorie łączą się we wspólny blok działań, który da się określić jako szeroko pojęta demokracja mniejszości i rządy prawa.

Dziedziny najczęściej wspierane przez organizacje pozarządowe

Najczęściej organizacje pozarządowe działają w zakresie oświaty (ok. 43%). Opracowują i realizują programy szkoleniowe dla nauczycieli, uczniów i rodziców, wspierają tworzenie samorządów szkolnych, pomagają najbiedniejszym dzieciom, fundują regularne posiłki, tworzą programy stypendialne, organizują wymiany międzynarodowe. Ważnym elementem jest pomoc uczniom z rodzin niezamożnych, przede wszystkim z terenów wiejskich. Według *Raportu o sytuacji polskich rodzin*³, co piąte dziecko nie przynosi do szkoły drugiego śniadania.

Dzięki umiejętności znalezienia sponsorów, współpracy z gminnymi ośrodkami pomocy społecznej, Kościołem, samorządem lokalnym i wojewódzkim oraz inicjatywom własnym pomoc ta jest możliwa, co prawda w różnym zakresie. Dzieci są zaopatrywane w odzież, pomoce szkolne i podręczniki, korzystają z akcji wypoczynku letniego, świetlic. Potwierdza się w tym przypadku teza, że organizacje pozarządowe powstają

² A. Czarnocki, *Informator Caritas – 1998/99*, Warszawa 1999, s. 8.

³ Pełnomocnik Rządu ds. Rodziny i Kobiet, *Raport o sytuacji polskich rodzin*, Warszawa 1995, s. 6.

tam, gdzie występują problemy dnia codziennego i dążą w miarę swoich możliwości do ich rozwiązywania i przewycięzania. Istotną rolę w pokonywaniu tych problemów odgrywają ludzie, którzy często kosztem swojego wolnego czasu i energii realizują zadania tych organizacji.

Uwidacznia się także systematyczny wzrost liczby organizacji pozarządowych działających w sferze pomocy społecznej. Głównym celem ich działań jest poprawa funkcjonowania osób objętych pomocą, w tym stanu ich zdrowia, a także zmniejszanie skutków choroby czy niepełnosprawności. Najczęstszymi adresatami pomocy udzielanej przez te organizacje są rodziny bezrobotne, wielodzietne, osoby chore i żyjące z dnia na dzień bez finansowego zabezpieczenia. Organizacje te świadczą usługi opiekuńcze, prowadzą stołówki, noclegownie, schroniska dla samotnych matek z dziećmi i ofiar przemocy w rodzinie, ośrodki dla uzależnionych, poradnie dla osób fizycznie i psychicznie upośledzonych, warsztaty terapii zajęciowej, telefony zaufania, zatrudniają psychologów. Organizują obozy terapeutyczno-integrujące, kluby abstynenta, grupy anonimowych alkoholików, wydają czasopisma. Dla przykładu Wielka Orkiestra Świątecznej Pomocy zaopatruje szpitale w nowoczesny sprzęt medyczny, Polsat Dzieciom finansuje zagraniczne szkolenia lekarzy, zabiegi operacyjne dla dzieci, których rodziców nie stać na ich leczenie, rozbudowuje też blok operacyjny w Centrum Zdrowia Dziecka, finansuje dializy rodzinne, przeszczepy wątroby, leczenie białaczki, a ostatnio pomaga dzieciom ze skrzywieniem kręgosłupa.

Warto również w tym miejscu zauważyć, że działacze społeczni zaczęli coraz częściej przyglądać się problemowi bezdomności. W okresie Polski Ludowej zarówno słowo bezdomność, jak i jego istota były objęte cenzurą. Polityka państwa w okresie komunizmu nie dostrzegała tego zjawiska – był to temat wstydlivy, ukrywany. Pomoc dla ludzi ubogich i bezdomnych w latach osiemdziesiątych realizowały organizacje Kościoła katolickiego oraz społecznicy związani z „Solidarnością”. Dopiero na przełomie lat 1989 i 1990 społecznicy powołali stowarzyszenia i fundacje, których celem było niesienie pomocy ludziom ubogim, starym i bezdomnym. Tworzący się na początku lat dziewięćdziesiątych sektor pozarządowy przejął na siebie obowiązki opieki nad bezdomnymi. Działania państwa i niektórych samorządów ograniczały się jedynie do wspomaganie organizacji pozarządowych. To, że obecnie na ulicach polskich miast czy na dworcach można zobaczyć stosunkowo niewielką liczbę bezdomnych, zawdzięczać należy przede wszystkim szybkiej i skutecznej pomocy udzielanej tym ludziom. Stowarzyszenie MONAR zajmujące się osobami bezdomnymi podaje, że w Polsce jest 300–500 tys. bezdomnych. Liczba ta z pewnością jest znacznie zawyżona.

Na uwagę zasługuje Stowarzyszenie na rzecz Forum Inicjatyw Pozarządowych (FIP). Dzięki jego staraniom i inicjatywom na polu społecz-

nym i gospodarczym narodził się w Polsce ruch FIP, powstała Fundacja dla Polski, Towarzystwo Ubezpieczeń Wzajemnych, Fundacja Wspierania Ubezpieczeń Wzajemnych, fundacja Pomoc Społeczna SOS, Banki Żywności, a także „rodzina ISP”, czyli Bank Inicjatyw Pozarządowych oraz Towarzystwo Inicjatyw Społeczno-Ekonomicznych.

Od czasu narodzin ruchu FIP, wspieranego od 1997 r. przez Stowarzyszenie na rzecz FIP, sytuacja organizacji pozarządowych w Polsce poprawiła się. Nadal jest jednak wiele potrzeb do zaspokojenia, rzeczywistość stawia przed nami coraz to nowe wyzwania, na które składają się: profesjonalizacja działań, konkurencja w dostępie do potencjalnych sponsorów, wizerunek społeczny trzeciego sektora, pomoc najbardziej potrzebującym, dbanie o interesy wszystkich grup społecznych, poprawa jakości życia ludzi oraz zbliżająca się integracja europejska.

Przy Stowarzyszeniu na rzecz FIP w sierpniu 1997 r. został powołany Pozarządowy Ośrodek Informacyjny „Tratwa” jako spontaniczna próba przeciwdziałania skutkom powodzi, która niespełna miesiąc wcześniej nawiedziła południowo-zachodnie rejony Polski. Podstawowym zadaniem Ośrodka było wówczas wyszukiwanie i promocja ofert pomocy oraz ułatwienie przepływu informacji między organizacjami pozarządowymi a instytucjami przeciwdziałającymi skutkom powodzi w gminach i na poziomie ogólnopolskim. Uwidacznia się tutaj przykład bezgranicznej ofiarności i pomocy tym, którzy stracili dorobek swojego życia i siłę do dalszych zmagania z nieszczęśliwymi zrządaniami losu.

Zaletą wszystkich organizacji pozarządowych jest ich zdolność do innowacji, szybka adaptacja do lokalnych warunków i dostęp do trudnych problemów społecznych. Ludzie działający w takich organizacjach charakteryzują się oddaniem i wiarą w to wszystko, co robią dla drugiego człowieka. Cechuje ich niespożyta energia i zapał w działaniu. Chcą zmieniać jakże trudną rzeczywistość, aby była ona przyjazna każdemu, bez względu na kolor skóry, wyznanie czy przynależność do jakiejś grupy społecznej.

Istotną rolę w obszarze ochrony praw człowieka zajmują fundacje. W Polsce istnieją fundacje specjalizujące się we wspieraniu działań na rzecz ochrony oraz promocji wolności i praw człowieka. W pewnym zakresie rolę tę pełni Fundacja Stefana Batorego, okresami robiła to Helsińska Fundacja Praw Człowieka, bywały one również wspierane poprzez programy takie jak: „Dialog Społeczny” czy „Demokracja” z funduszu Unii Europejskiej PHARE. Formę prawną fundacji posiadają niektóre aktywne w tym obszarze organizacje pozarządowe zaangażowane nie tyle w sponsorowanie, co w prowadzenie własnych programów.

Helsińska Fundacja Praw Człowieka, najbardziej znana i poważana organizacja tego typu w Europie Środkowej i Wschodniej, prowadzi profesjonalną działalność edukacyjną (programy kształcące wykładowców, sędziów, adwokatów, policjantów, działaczy), badania nad przestrzeganiem praw człowieka (w instytucjach wymiaru sprawiedliwości, przez

policję itp.), wspiera procesy sądowe w celu uzyskania precedensowych orzeczeń skutkujących zmianą przepisów prawa lub ich interpretacji, koordynuje międzynarodowe programy badawcze (realność dostępu do sądu, publiczna kontrola służb specjalnych itp.). Stanowi też zaplecze doradczo-eksperckie dla prac parlamentu i rządu.

W obszarze tym działa też kilka innych poważnych instytucji: fundacja Instytut na rzecz Demokracji w Europie Wschodniej (IDEE) zajmująca się transferem na wschód polskich doświadczeń w budowie demokracji i rządów prawa; fundacja „Pogranicze” poszukująca sposobów na zmniejszanie napięcia pojawiającego się wokół mniejszości narodowych i etnicznych; Centrum Edukacji Obywatelskiej promujące nauczanie o prawach człowieka w szkołach czy też Instytut Spraw Publicznych, którego Centrum Konstytucjonalizmu prowadzi badania naukowe.

Warszawa jest obecnie głównym centrum działań na rzecz praw człowieka w świecie postkomunistycznym. Ponad 3000 działaczy i prawników ze wszystkich państw Europy Środkowo-Wschodniej przeszło teoretyczne i praktyczne szkolenia organizowane przez polskie fundacje. W Polsce liczą na pomoc w budowaniu strategii działania, jak i na konsultacje dotyczące rozwiązania konkretnych problemów.

Podsumowanie

Śmiało można powiedzieć, że organizacje pozarządowe stały się jednym z najlepszych towarów eksportowych Polski, budujących jej prestiż w Europie i świecie. Przykładem może być tutaj wspomniana fundacja Wielka Orkiestra Świątecznej Pomocy Jurka Owsiaka. Po ponad dziesięciu latach jej funkcjonowania można stwierdzić, że ludzie coraz śmieiej i z ufnością dzielą się z nią swoimi oszczędnościami. Społeczne poparcie dla tej inicjatywy wynika przede wszystkim z jawności jej funkcjonowania, finansowania i celów, jakie przyświecały i przyświecają jej działalności.

W Polsce organizacje pozarządowe mają znaczny wpływ na kształtowanie praw ludzi do godnego życia, patrzą na ręce sprawujących władzę publiczną, uczą ludzi sposobów skutecznej obrony przysługujących im praw przed naruszeniem ze strony urzędników i funkcjonariuszy państwowych. Uczą, jak korzystać ze swoich praw i realizować interesy, nie prosząc urzędnika, nie manipulując nim ani nie usiłując go zastraszyć. Pomagają godnie żyć we własnym państwie, radzić sobie w trudnych czasach oraz próbują przełamać bariery dzielące ludzi biednych, żyjących na granicy ubóstwa, z ludźmi bogatymi. Czy te bariery są pokonywane? Na pewno tak, ale dużo jeszcze trzeba uczynić, aby życie wielu stało się bardziej ludzkie i łatwiejsze.